

Rozdział IX

Zasady ogólne postępowania restrukturyzacyjnego i postępowania upadłościowego

General principles of restructuring proceedings and bankruptcy proceedings

Abstract: Issues related to the insolvency of entrepreneurs and natural persons who do not conduct business are regulated primarily in two normative acts – the Restructuring Law and the Bankruptcy Law. These regulations have independent character, they aren't part of commercial law in the strict sense, but they can be included in commercial law in the broad sense. General principles of restructuring and bankruptcy proceedings, i.e. the main values guiding them, are determined by their subject, purpose and functions. In these proceedings are used principles expressed in international and EU law, constitutional principles, economic values, general principles of civil procedure and the main principles expressed explicitly in the acts regulating these proceedings in question and only relevant to them.

Keywords: general principles, restructuring proceedings, bankruptcy proceedings, restructuring law, bankruptcy law

Streszczenie: Zagadnienia związane z niewypłacalnością przedsiębiorców oraz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej uregulowane są przede wszystkim w dwóch aktach normatywnych – Prawie restrukturyzacyjnym oraz Prawie upadłościowym. Regulacje te mają charakter niezależny i samodzielny, nie stanowią części prawa handlowego *sensu stricto*, ale można je zaliczyć do prawa handlowego *sensu largo*. Zasady ogólne postępowań restrukturyzacyjnych i upadłościowego, czyli naczelné wartości im przyświecające, determinowane są przez ich przedmiot, cel oraz funkcje. Zastosowanie w postępowaniach tych znajdują zasady wyrażone w prawie międzynarodowym i unijnym, zasady konstytucyjne, wartości ekonomiczne, zasady ogólne postępowania cywilnego oraz naczelné zasady wyrażone wprost w ustawach regulujących przedmiotowe postępowania i tylko dla nich właściwe.

Słowa kluczowe: zasady ogólne, postępowanie restrukturyzacyjne, postępowanie upadłościowe, prawo restrukturyzacyjne, prawo upadłościowe

1. Cel i metoda badawcza

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zasad ogólnych przyświecających postępowaniu restrukturyzacyjnemu oraz postępowaniu upadłościowemu. Dla jak najpełniejszego omówienia przedmiotowych zagadnień punkt wyjścia stanowią przepisy prawa międzynarodowego i unijnego odnoszące się do zasady równości wobec prawa oraz przepisy polskiej ustawy zasadniczej¹. Przedstawienie zasad ogólnych wprost wyrażonych w Prawie restrukturyzacyjnym² oraz Prawie upadłościowym³ poprzedzone zostało również komplementarnymi w stosunku do nich zasadami wyrażonymi w Kodeksie cywilnym⁴ oraz Kodeksie postępowania cywilnego⁵, które znajdują zastosowanie w postępowaniach, będących zasadniczym tematem opracowania. Do osiągnięcia zamierzonego celu wykorzystana została metoda analizy prawnej, za pomocą której przebadano przepisy prawa międzynarodowego i unijnego, polskiego prawa powszechnie obowiązującego, orzecznictwa oraz poglądy prezentowane w doktrynie.

2. Zagadnienia wprowadzające

Podstawowymi aktami prawnymi, które regulują zagadnienia związane z niewypłacalnością przedsiębiorców oraz osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, a zatem zagadnienia współczesnego polskiego prawa insolwencyjnego, są wspomniane już Pr. restr. oraz Pr. upadł. Akty te stanowią kompleksową regulację prawną relacji pomiędzy niewypłacalnym lub zagrożonym niewypłacalnością dłużnikiem a jego wierzycielem. Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe mają charakter samodzielny i niezależny, nie stanowią części prawa handlowego *sensu stricto*⁶. Można je natomiast zaliczyć do prawa handlowego w znaczeniu *sensu largo*. Najbardziej właściwe zdaje się jednak uwzględnienie ich specyfiki i zaliczenie postępowań do tzw. prawa o niewypłacalności⁷.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej jako: Konstytucja RP.

² Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz. U. z 2019 r., poz. 243 ze zm.), dalej jako: Pr. restr.

³ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2019 r., poz. 498 ze zm.), dalej jako: Pr. upadł.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2019 r., poz. 1145 ze zm.), dalej jako: k.c.

⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r., poz. 1460 ze zm.), dalej jako: k.p.c.

⁶ A. Hrycaj, *Prawo i postępowanie restrukturyzacyjne*, Warszawa 2019, s. 15.

⁷ I. Gil, *Prymat postępowań restrukturyzacyjnych przed postępowaniem upadłościowym*, [w:] I. Gil, J. Kruczalak-Jankowska, E. Marszałkowska-Krześ, A. Machnikowska (red.), *Postępowanie upadłościowe. Współczesne problemy stosowania*, Warszawa 2019, s. 13.

Nie sposób rozpocząć rozważań na temat zasad ogólnych postępowań restrukturyzacyjnych i postępowania upadłościowego bez wskazania przedmiotu, celu oraz spełnianych przez nie funkcji. Czynniki te stanowią bowiem determinanty katalogu i charakteru zasad naczelných omawianých postępowań.

Oba akty prawne rozpoczynają się przepisem, w którym określony został ich zakres przedmiotowy. I tak zgodnie z art. 1 Pr. restr. reguluje ono następujące kwestie:

- 1) zawieranie przez dłużnika niewypłacalnego lub zagrożonego niewypłacalnością układu z wierzycielami;
- 2) skutki układu oraz przeprowadzanie działań sanacyjnych.

Natomiast Pr. upadł., także zgodnie z art. 1, reguluje takie zagadnienia jak:

- 1) zasady wspólnego dochodzenia roszczeń wierzycieli od niewypłacalnych dłużników będących przedsiębiorcami;
- 2) zasady dochodzenia roszczeń od niewypłacalnych dłużników będących osobami fizycznymi nieprowadzącymi działalności gospodarczej;
- 3) skutki ogłoszenia upadłości;
- 4) zasady umarzania zobowiązań upadłego będącego osobą fizyczną.

Przedmiotowe postępowania mają zgoła odmienne cele, choć zarówno postępowania restrukturyzacyjne, jak i postępowanie upadłościowe mają doprowadzić do rozwiązania zaistniałego w wyniku niewypłacalności lub zagrożenia niewypłacalnością konfliktu interesów (między dłużnikiem i wierzycielami). Postępowania restrukturyzacyjne mają na celu przede wszystkim umożliwienie dłużnikowi odzyskania zdolności do regulowania zobowiązań poprzez zawarcie układu z wierzycielami (stąd pojawia się stwierdzenie, że postępowania te prowadzone są w interesie dłużnika). Postępowanie upadłościowe ma natomiast na celu przede wszystkim zaspokojenie w jak najwyższym stopniu roszczeń wierzycieli, zachowanie przedsiębiorstwa dłużnika jest celem drugorzędnym⁸.

Jak wszystkie regulacje prawne, również Pr. restr. i Pr. upadł. spełniają określone funkcje, czyli społeczno-gospodarcze efekty uchwalenia i stosowania danej regulacji prawnej. W odniesieniu do Pr. restr. zostały one określone w doktrynie jako funkcja sanacyjna, windykacyjna, profilaktyczna i wychowawcza. Funkcja sanacyjna przejawia się w umożliwieniu dłużnikowi restrukturyzacji przedsiębiorstwa poprzez zapewnienie czasowej ochrony przed wierzycielami i umożliwienie zawarcia układu. Prawodawca wprowadził cztery rodzaje postępowań restrukturyzacyjnych, adekwatne dla różnych kategorii dłużników, tj. postępowanie o zatwierdzenie układu, przyspieszone postępowanie układowe, postępowanie układowe oraz postępowanie sanacyjne⁹. Funkcja

⁸ A. Machowska (red.), *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. Zagadnienia praktyczne*, Warszawa 2016, s. 41.

⁹ Zob. art. 2 Pr. restr.

windykacyjna odnosi się do odzyskiwania części należności od dłużników oraz dążenia do zaspokojenia wierzycieli w drodze zawartego układu przy jednoczesnej ochronie wartości ekonomicznej przedsiębiorstwa dłużnika. Funkcja profilaktyczna ma na celu zapobieganie powstawaniu zatorów płatniczych, a funkcja wychowawcza polega na kształtowaniu dobrych praktyk gospodarczych (przekonywanie przedsiębiorców do złożenia wniosku o otwarcie postępowania restrukturyzacyjnego, co ma zapobiec procedurze stygmatyzującego postępowania upadłościowego)¹⁰.

Pr. upadł. spełnia natomiast następujące funkcje: windykacyjną (stworzenie sprzyjających warunków do zaspokojenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu), profilaktyczną (zapobieganie dalszym upadłościom), oddłużeniową (zapewnienie rozwiązań pozwalających na oddłużenie upadłych podmiotów) oraz wychowawczą (wymaganie od przedsiębiorców i innych podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym podejmowania wszelkich kroków minimalizujących skutki niewypłacalności – jak najszybsze zgłoszenie wniosku o ogłoszenie upadłości, lojalna współpraca z organami wymiaru sprawiedliwości)¹¹.

Przedstawienie najważniejszych informacji związanych z przedmiotem, celem oraz funkcjami postępowań restrukturyzacyjnych oraz postępowania upadłościowego pozwala na przejście do omówienia zagadnień *stricte* związanych z zasadami przyświecającymi tym postępowaniom, którym poświęcona jest zasadnicza część niniejszego opracowania.

3. Zasady ogólne postępowania restrukturyzacyjnego i postępowania upadłościowego

Rozważania na temat zasad ogólnych postępowania restrukturyzacyjnego oraz postępowania upadłościowego zacząć należy od zasady równości. Na szczeblu międzynarodowym jest ona chroniona m.in. w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, która stanowi, iż korzystanie z praw i wolności w niej wymienionych winno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, przekonania polityczne *etc.*¹² Zasada równości ustanowiona została także w prawie unijnym. Zgodnie z postanowieniami Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej wszyscy są równi wobec prawa¹³.

¹⁰ A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 17-18.

¹¹ F. Zedler, *Zarys prawa upadłościowego*, Warszawa 2016, s. 41-45.

¹² Zob. art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

¹³ Zob. art. 20 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która stanowi załącznik do Traktatu z Lizbony zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz. U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569).

Zasada równości znajduje odzwierciedlenie również w polskim porządku normatywnym. Wraz z godnością i wolnością równość uznaje się za podstawę porządku ustrojowego państwa. Zasada równości jest zarówno zasadą rangi konstytucyjnej, jak i zasadą systemu praw i wolności. Wyznacza ona sposób i zakres korzystania z innych wolności i praw, a także określa zakres dopuszczalnych ograniczeń¹⁴. Prawodawca konstytucyjny ustanowił, że wszyscy są równi wobec prawa oraz mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Co więcej, nikt nie może być z żadnej przyczyny dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym¹⁵. W doktrynie podkreśla się, że zasada ta odnosi się zarówno do wolności wobec prawa, a zatem nakazu równego traktowania przez władze publiczne w procesie stosowania prawa, jak i do wolności w prawie, czyli nakazu uwzględniania jej przy kształtowaniu obowiązującego prawa. Oznacza ona nakaz jednakowego traktowania podmiotów i sytuacji podobnych oraz odmiennego traktowania podmiotów i sytuacji, które podobne nie są. Ma charakter uniwersalny, dotyczy bowiem wszystkich dziedzin funkcjonowania w społeczeństwie. Nie ma natomiast charakteru bezwzględny, co oznacza, iż różnicowanie sytuacji prawnej podmiotów podobnych jest możliwe, jednak jego wprowadzenie w ustawie musi być odpowiednio uzasadnione¹⁶. W orzecznictwie podkreśla się ścisły związek zasady równości z wyrażoną w art. 2 Konstytucji RP zasadą sprawiedliwości społecznej¹⁷. Zasada sprawiedliwości społecznej nakazuje bowiem równe traktowanie podmiotów prawa, które charakteryzują się cechą istotną, natomiast różnicowanie sytuacji prawnej podmiotów jest dopuszczalne na gruncie zasady równości, jeśli służy to realizacji zasady sprawiedliwości społecznej¹⁸. Zasada równości stanowi *lex generalis* w stosunku do pozostałych norm konstytucyjnych, które dotyczą równości i ją konkretyzują¹⁹. Konstytucyjny przepis ustanawiający zasadę równości stanowi podstawę występowania z roszczeniem o udzielenie ochrony w każdym przypadku, w którym nastąpiło nieuzasadnione lub nienależne uprzywilejowanie jednostek lub ich grup²⁰.

Ponadto podstawę omawianych postępowań stanowią także inne zasady ogólnie uznane w systemie prawa handlowego (jak już wcześniej podkreślono, prawo insolwencyjne zaliczamy do prawa handlowego *sensu largo*), tj. zasada praworzędności

¹⁴ Serwis internetowy Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna/art-32-rownosc-i-zakaz-dyskryminacji> [dostęp: 23.11.2019].

¹⁵ Zob. art. 32 Konstytucji RP.

¹⁶ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 92-93.

¹⁷ Zob. m.in. orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 września 1996 r., K 10/96, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B13DE200D4> [dostęp: 23.11.2019].

¹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 lipca 2012 r., P 24/10, OTK ZU 7A/2012, poz. 79.

¹⁹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2010, s. 487.

²⁰ J. Boć (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998, s. 71.

w demokratycznym państwie prawa²¹, zasada legalizmu²², zasada proporcjonalności²³ oraz ochrona własności²⁴.

Zasady ogólne postępowania restrukturyzacyjnego i upadłościowego wyprowadzane są nie tylko bezpośrednio z ustaw je regulujących. Zastosowanie znajdują także zasady wyrażone w k.p.c., ze względu na cywilnoprawny charakter postępowań. Odesłania do stosowania k.p.c. zostały wprost wyrażone przez prawodawcę w Pr. upadł.²⁵ i w Pr. restr.²⁶.

Postępowania restrukturyzacyjne i postępowanie upadłościowe muszą być prowadzone na podstawie zasad współżycia społecznego. Zgodnie z k.c. „nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”. Pojęcie zasad współżycia społecznego jest przedmiotem orzecznictwa. I tak zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego zasady współżycia społecznego to pojęcia nieostre, niedookreślone, a powoływanie się na sprzeczność z nimi winno powiązane być ze wskazaniem konkretnej zasady współżycia społecznego oraz wyjaśnieniu, na czym polegała sprzeczność danego działania z tymi zasadami. Charakter klauzuli generalnej sprawia, że z instytucji nadużycia prawa podmiotowego jako podstawy oddalenia powództwa należy korzystać nader ostrożnie, poprzedzając wszechstronnym rozważeniem wszelkich okoliczności²⁷.

Zasada prawdy wyrażona została w art. 3 k.p.c., zgodnie z którym „strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody”. Sprzeczność z dobrymi obyczajami również jest przedmiotem orzecznictwa. Sąd Najwyższy orzekł, iż „sprzecznie

²¹ Zgodnie z art. 2 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”.

²² Zgodnie z art. 7 Konstytucji RP „organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa”.

²³ Zgodnie z art. 31 ust. 3 *in fine* Konstytucji RP „Ograniczenia te [w korzystaniu z konstytucyjnych wolności i praw – przyp. K.P.] nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

²⁴ Zgodnie z art. 21 ust. 1 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia”.

²⁵ Zgodnie z art. 35 „w sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania w przedmiocie ogłoszenia upadłości stosuje się odpowiednio przepisy księgi pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, z wyjątkiem przepisów o zawieszeniu i wznowieniu postępowania”.

²⁶ Zgodnie z art. 209 „w sprawach nieuregulowanych ustawą do postępowania restrukturyzacyjnego stosuje się odpowiednio przepisy księgi pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, z wyłączeniem przepisów o zawieszeniu i wznowieniu postępowania”.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2017 r., II CSK 236/16, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx?ItemID=13012&ListName=Orzeczenia3&FormaOrzeczenia=wyrok+SN&Izba=Izba+Cywilna [dostęp: 23.11.2019].

z dobrymi obyczajami – w znaczeniu procesowym – działa i jednocześnie nadużywa uprawnienia procesowego wierzyciel, który występuje z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej nie w celu realizacji swojego roszczenia w drodze zawarcia ugody, lecz chcąc wyłącznie wydłużyć okres jego zaskarżalności przez doprowadzenie do przerwy biegu przedawnienia”²⁸.

Zasadami ogólnymi przedmiotowych postępowań jest zasada szybkości postępowania oraz zasada sprawności postępowania. Zgodnie z postanowieniami k.p.c. sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do rozstrzygnięcia na pierwszym posiedzeniu, jeżeli nie spowoduje to szkody dla sprawy. Ponadto uczestnicy postępowania obowiązani są do przytaczania wszelkich faktów i dowodów bez zwłoki, by postępowanie mogło zostać przeprowadzone sprawnie i szybko²⁹.

Kolejną istotną zasadą jest zasada jawności postępowania. Jest to zasada rangi konstytucyjnej³⁰. Jak podkreśla się w doktrynie, wyróżnić możemy jawność wewnętrzną, czyli w stosunku do stron i uczestników postępowania oraz jawność zewnętrzną, czyli wobec publiczności (osób trzecich, postronnych)³¹. Zgodnie z k.p.c. rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, o ile przepis szczególny nie stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo do przeglądania akt sprawy oraz otrzymywania z nich odpisów, kopii lub wyciągów, a także zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku (chyba że protokół sporządzono wyłącznie pisemnie). Wydawany może być jedynie zapis dźwięku, jeżeli wydaniu dodatkowo obrazu sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny, a także gdy posiedzenie odbywało się przy drzwiach zamkniętych³². W postępowaniu upadłościowym jawność wewnętrzna realizowana jest w pełni, pewnej modyfikacji podlega natomiast zasada jawności zewnętrznej, częściej bowiem dochodzi do wyłączenia jawności. Sprawy co do zasady rozpoznawane są na posiedzeniu niejawnym³³. Realizacja zasady jawności odbywa się z kolei m.in. poprzez regulację art. 228, zgodnie z którego treścią zapewniony jest uczestnikom postępowania oraz każdemu, kto dostatecznie usprawiedliwi potrzebę przejrzenia akt sądowych, dostęp do nich poprzez system teleinformatyczny. Dodatkowo zasada jawności realizowana jest poprzez instytucję Centralnego Rejestru Restrukturyzacji i Upadłości, który zostanie najprawdopodobniej zastąpiony w grudniu 2020 r. Krajowym Rejestrem Zadłużonych (KRZ)³⁴. Za cel

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 27 lipca 2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421.

²⁹ Zob. art. 6 k.p.c.

³⁰ Zgodnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd”.

³¹ A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I. Komentarz do art. 1-729*, Warszawa 2017, s. 52.

³² Zob. art. 9 k.p.c.

³³ F. Zedler, *op. cit.*, s. 50.

³⁴ Wprowadzony na mocy ustawy z dnia 6 grudnia 2018 r. o Krajowym Rejestrze Zadłużonych (Dz. U. z 2019 r., poz. 55 ze zm.).

wprowadzenia KRZ wskazywane jest usprawnienie postępowań restrukturyzacyjnych i upadłościowych, ułatwienie dostępu do informacji o tych postępowaniach (dla wierzycieli, sądów oraz innych zainteresowanych), usprawnienie komunikacji pomiędzy organami i uczestnikami postępowań oraz obniżenie kosztów postępowań. KRZ ma spełniać określone funkcje – funkcję rejestru, funkcję informacyjną, komunikacyjną oraz portalu orzeczniczego. Prowadzony ma być w systemie teleinformatycznym, który administrować i udostępniać będzie Minister Sprawiedliwości³⁵.

Ponadto postępowania te prowadzone są w oparciu o takie zasady jak:

- 1) zasada równości uczestników postępowania – polega na możliwości korzystania ze środków prowadzących do obrony swoich interesów zarówno przez wierzycieli, jak i przez dłużnika; w prawie upadłościowym przejawia się przede wszystkim w prawie do wysłuchania – zarówno wierzyciele, jak i upadły mają prawo ustosunkowania się do twierdzeń strony przeciwnej, choć mimo to pewna dominacja przyznana jest wierzycielom³⁶;
- 2) zasada pisemności – w przeciwieństwie do pozostałych postępowań cywilnych dominuje nad zasadą ustności;
- 3) zasada dyspozycyjności – oznaczająca możliwość rozporządzania przez strony ich prawami w toku postępowania, od autonomicznej woli podmiotów zależy bowiem, czy skorzystają one z praw podmiotowych, a zatem decydują swobodnie o wchodzeniu w stosunki prawne, o dochodzeniu ochrony swoich praw na właściwej drodze i o zakresie korzystania z przysługujących środków obrony³⁷; w postępowaniu upadłościowym zasada ta ulega pewnym modyfikacjom, polegającym m.in. na objęciu postępowaniem upadłościowym pewnych wierzytelności z urzędu oraz ograniczeniu upadłego w możliwości dysponowania jego prawami wchodzącymi w skład masy upadłości po ogłoszeniu upadłości³⁸;
- 4) zasada czynnego udziału w postępowaniu – przejawiająca się m. in. w regulacji art. 221 Pr. upadł., zgodnie z którym w formie obwieszczeń informuje się o wszczęciu postępowania oraz o czynnościach podejmowanych w postępowaniu;
- 5) zasada poszanowania interesów osób trzecich.

Pr. restr. opiera się na określonych ideach przewodnich, czyli podstawowych założeniach, które wyrażają charakterystyczne dla tej regulacji rozwiązania normatywne. Należy jednak podkreślić, iż w prawie restrukturyzacyjnym jako części prawa

³⁵ Serwis internetowy Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekt-krajowy-rejestr-zadluzonych-krz> [dostęp: 23.11.2019].

³⁶ F. Zedler, *op. cit.*, s. 50.

³⁷ J. Jodłowski, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, Z. Reich, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 156.

³⁸ F. Zedler, *op. cit.*, s. 49.

handlowego *sensu largo*, wiodące są wartości ekonomiczne, chroniące właściwą dystrybucję dóbr w społeczeństwie oraz zapewniające efektywność obrotu gospodarczego³⁹.

Naczelne zasady postępowania restrukturyzacyjnego, które zostały wprost wyrażone w Pr. restr. i są charakterystyczne wyłącznie dla niego, to:

- 1) zasada równowagi i ochrony słusznych praw dłużnika i wierzycieli;
- 2) zasada dominacji grupowego interesu wierzycieli;
- 3) zasada mediacyjnego rozwiązywania konfliktu interesów;
- 4) zasada poszanowania zgodnej woli dłużnika i wierzycieli.

Mimo iż postępowanie restrukturyzacyjne jest prowadzone przede wszystkim w interesie dłużnika, Pr. restr. zawiera rozwiązania prawne, które mają na celu ochronę zarówno dłużnika, jak i wierzycieli. Opiera się ono na założeniu wyważenia interesów dłużnika i wierzycieli oraz przyjęciu między nimi określonej równowagi⁴⁰.

Do przykładowych regulacji w Pr. restr., które chronią dłużnika należą:

- 1) brak konieczności badania przyczyn i stopnia zawinienia w doprowadzeniu do stanu niewypłacalności albo zagrożenia niewypłacalnością;
- 2) możliwość zawarcia w każdym postępowaniu układu z wierzycielami, którego skutkiem będzie restrukturyzacja;
- 3) regulacje dotyczące zawieszenia postępowań egzekucyjnych i możliwość uchylecia zajęć.

W Pr. restr. zawarto jednak również takie regulacje, które ograniczają dłużnikowi możliwość korzystania z ułatwień, jeśli stwierdzone zostanie, iż zamierza on wykorzystywać instrumenty prawne w inny sposób niż przewidziany w ustawie⁴¹.

Z kolei do przykładowych regulacji prawnych chroniących wierzycieli należą:

- 1) nakaz odmowy otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego, jeżeli jego skutkiem byłoby pokrzywdzenie wierzycieli (art. 8 ust. 1 Pr. restr.);
- 2) możliwość odmowy zatwierdzenia układu przez sąd, jeśli jego warunki są rażąco krzywdzące dla wierzycieli, którzy głosowali przeciw układowi i zgłosili zastrzeżenia (art. 165 ust. 2 Pr. restr.);
- 3) obligatoryjne umorzenie postępowania restrukturyzacyjnego w razie stwierdzenia, że prowadzenie postępowania zmierzałoby do pokrzywdzenia wierzycieli (art. 325 ust. 1 pkt 1 Pr. restr.).

W postępowaniach restrukturyzacyjnych biorą udział wszyscy wierzyciele dłużnika, których interesy mogą być zasadniczo odmienne (w zależności od relacji łączących ich z dłużnikiem – pracownicy, dostawcy itp.). Dąży się w nich zatem do wyważania

³⁹ A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, Warszawa 2016, s. 24.

⁴⁰ A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 19.

⁴¹ Zob. art. 239 ust. 1 Pr. restr.

tych interesów oraz w miarę możliwości wspólnej ich realizacji⁴². Zasada ta znalazła normatywny wyraz w następujących przepisach ustawy:

- 1) art. 128 ust. 1, zgodnie z którym przy wykonywaniu swoich obowiązków (takich jak udzielanie pomocy nadzorcy sądowemu albo zarządcy, kontrolowanie ich czynności, badanie stanu funduszków masy układowej lub sanacyjnej, udzielanie zezwolenia na czynności, które mogą być dokonane tylko za zezwoleniem rady wierzycieli, oraz wyrażanie opinii w innych sprawach, jeżeli zażąda tego sędzia-komisarz, nadzorca sądowy albo zarządca lub dłużnik), rada wierzycieli kieruje się interesem ogółu wierzycieli;
- 2) art. 133 ust. 2, zgodnie z którym sąd zmienia nadzorcę sądowego albo zarządcę i powołuje do pełnienia tych funkcji osobę spełniającą prawnie określone wymogi wskazaną przez radę wierzycieli, na skutek uchwały rady wierzycieli podjętej w pełnym składzie, za którą głosowało co najmniej czterech członków, albo na skutek uchwały rady wierzycieli podjętej zgodnie z wnioskiem dłużnika; przesłankami negatywnymi dokonania opisanej zmiany jest, obok niezgodności z prawem i podejrzeniem nienależytego wykonywania obowiązków przez wskazaną osobę, rażące naruszenie interesu wierzycieli;
- 3) art. 136 ust. 4, zgodnie z którym sędzia-komisarz w wyniku rozpoznania zarzutów lub z urzędu w terminie dwóch tygodni od dnia przekazania mu uchwały rady wierzycieli może uchylić tę uchwałę, jeżeli jest ona sprzeczna z prawem lub narusza interes wierzycieli.

Istotą postępowania restrukturyzacyjnego jest zawarcie układu, czyli mediacyjny sposób rozwiązania konfliktu interesów pomiędzy dłużnikiem a wierzycielami, podobny do polubownego zakończenia sporu sądowego⁴³. Zasada ta wyrażona jest wprost w Prawie restrukturyzacyjnym, którego przepis stanowi: „celem postępowania restrukturyzacyjnego jest uniknięcie ogłoszenia upadłości dłużnika przez umożliwienie mu restrukturyzacji w drodze zawarcia układu z wierzycielami, a w przypadku postępowania sanacyjnego – również przez przeprowadzenie działań sanacyjnych, przy zabezpieczeniu słusznych praw wierzycieli”⁴⁴. Przepis ten definiuje postępowanie restrukturyzacyjne jako pierwszoplanowy środek prawny, który ma zapobiec konieczności ogłoszenia upadłości niewypłacalnego dłużnika. Sposobem realizacji celu restrukturyzacyjnego jest przyjęcie układu lub przeprowadzenie w postępowaniu sanacyjnym innych działań naprawczych⁴⁵. Zasada ugodowego załatwiania spraw ustanowiona jest również w art. 10 k.p.c., zgodnie z którym „w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd

⁴² A. Hrycaj, *op. cit.*, s. 20.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Zob. art. 3 ust 1 Pr. restr.

⁴⁵ A. Torbus, W. Witosz, A.J. Witosz, *Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 21.

dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji”.

Normatywny wyraz znalazła też zasada pierwszeństwa postępowań restrukturyzacyjnych nad upadłościowym. Realizowana jest ona poprzez pierwszeństwo rozpoznania wniosku restrukturyzacyjnego (jeśli dojdzie do zbiegu). Wyrażona została ona wprost w art. 12 ust. 2 Pr. restr., zgodnie z którym „sąd upadłościowy wstrzymuje rozpoznanie wniosku o ogłoszenie upadłości do czasu wydania prawomocnego orzeczenia w sprawie wniosku restrukturyzacyjnego”. Zasadę tę wzmacnia dodatkowo art. 9b ust. 2 Pr. upadł., który również stanowi, iż „sąd upadłościowy wstrzymuje rozpoznanie wniosku o ogłoszenie upadłości do czasu wydania prawomocnego orzeczenia w sprawie wniosku restrukturyzacyjnego”.

Zasada poszanowania zgodnej woli dłużnika i wierzycieli została natomiast wyrażona w takich przepisach Pr. restr. jak:

- 1) art. 38 ust. 2 oraz art. 51 ust. 2, dotyczący powoływania na zgodny wniosek dłużnika i wierzycieli bądź wyłącznie na podstawie decyzji wierzycieli mających łącznie więcej niż 30% sumy wierzytelności, pozasądowych organów postępowania (odpowiednio nadzorcy sądowego, zarządcy);
- 2) art. 61, dotyczący ustalenia wynagrodzenia zarządcy odrębną uchwałą zgromadzenia wierzycieli, która może być poddana pod głosowanie wyłącznie po złożeniu przez dłużnika oświadczenia o jej poparciu;
- 3) art. 133 ust. 1 i 2, dotyczący znaczenia i mocy uchwał rady wierzycieli; zgodnie z treścią przepisu tego artykułu na skutek uchwały rady wierzycieli podjętej w pełnym składzie, za którą głosowało co najmniej czterech członków, sąd może zezwolić dłużnikowi na wykonywanie zarządu w zakresie nieprzekraczającym zakresu zwykłego zarządu, a także na skutek uchwały rady wierzycieli podjętej w pełnym składzie, za którą głosowało co najmniej czterech członków, albo na skutek uchwały rady wierzycieli podjętej zgodnie z wnioskiem dłużnika sąd zmienia nadzorcę sądowego albo zarządcę i powołuje do pełnienia tych funkcji osobę spełniającą wymogi określone prawnie, wskazaną przez radę wierzycieli;
- 4) art. 313 ust. 1 oraz art. 315 ust. 1, dotyczący sporządzania planu restrukturyzacyjnego, który w postępowaniu sanacyjnym jest sporządzany przez zarządcę w porozumieniu z dłużnikiem i opiniowany przez radę wierzycieli; ustawa stanowi w tym zakresie, iż zarządca w porozumieniu z dłużnikiem składa sędziemu-komisarzowi plan restrukturyzacyjny w terminie trzydziestu dni od dnia otwarcia postępowania sanacyjnego. Jeżeli zarządca nie porozumie się z dłużnikiem co do treści planu, składa plan, dołączając zastrzeżenia dłużnika i uzasadnienie przyczyn, dla których

tych zastrzeżeń nie uwzględnił. Sędzia-komisarz wydaje postanowienie w przedmiocie zatwierdzenia planu restrukturyzacyjnego po uzyskaniu opinii rady wierzycieli.

Po omówieniu naczelných zasad charakterystycznych dla postępowań restrukturyzacyjnych należy przejść do zasad, które przyświecają postępowaniu upadłościowemu. Pierwszą zasadą Pr. upadł., od której należy zacząć rozważania, jest zasada kontynuacji. Większość przepisów odnoszących się do problematyki upadłości mającej na celu likwidację majątku upadłego nie doznała radykalnych zmian, a często wręcz żadnych modyfikacji, w momencie gruntownej nowelizacji ustawy (1 stycznia 2016 r. weszła w życie nowelizacja ustawy, technicznie rozdzielająca dotychczasowe Prawo upadłościowe i naprawcze na dwie ustawy, czyli Pr. upadł. i Pr. restr.). Oznacza to, że wcześniejsze poglądy doktryny i orzecznictwo w tym zakresie nadal pozostały aktualne⁴⁶.

Postępowanie upadłościowe oparte jest na zasadzie optymalizacji. Polega ona na założeniu, że należy dążyć do zaspokojenia wierzycieli w jak najwyższym stopniu, przy równoczesnym zachowaniu, jeśli to możliwe, przedsiębiorstwa dłużnika. Zasada ta wyrażona została wprost w art. 2 ust. 1 Pr. upadł., zgodnie z którym „postępowanie uregulowane ustawą należy prowadzić tak, aby roszczenia wierzycieli mogły zostać zaspokojone w jak najwyższym stopniu, a jeśli racjonalne względy na to pozwolą – dotychczasowe przedsiębiorstwo dłużnika zostało zachowane”. Dodatkowo ust. 1a stanowi, iż „postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych należy prowadzić również tak, aby rzetelny dłużnik uzyskał możliwość oddłużenia”⁴⁷. Ustawa zawiera zatem hierarchię celów postępowania upadłościowego – interes wierzycieli przesądza o tym, które kierunki postępowania są najkorzystniejsze, decydujące znaczenie ma optymalizacja w zaspokojeniu wierzycieli, której nie powinno osłabiać kierowanie się innymi względami, jak ratowanie dłużnika czy zachowanie miejsc pracy, które ten zapewnia⁴⁸.

W postępowaniu upadłościowym dominuje zasada pisemności, przejawiająca się m.in. w zgłoszeniu wierzytelności na piśmie⁴⁹, choć *de facto* łączy ono dwie formuły prowadzenia postępowania – ustność i pisemność. Postępowanie upadłościowe, w przeciwieństwie do restrukturyzacyjnego, w mniejszym stopniu dotyczy sytuacji spornej między dłużnikiem i wierzycielami⁵⁰. Postępowanie to nie ma zatem struktury ściśle kontradyktoryjnej, ze względu na brak przeciwstawnych stron wiodących spór, występują w nim

⁴⁶ A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *op. cit.*, s. 625.

⁴⁷ W marcu 2020 r. ustęp ten w wyniku nowelizacji zostanie uchylony. Jednocześnie wejdzie w życie nowe brzmienie ust. 2, zgodnie z którym „postępowanie uregulowane ustawą wobec osób fizycznych należy prowadzić również tak, aby umożliwić umorzenie zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym”.

⁴⁸ P. Janda, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 45-46.

⁴⁹ Zgodnie z art. 239 ust. 1 Pr. upadł. zgłoszenia wierzytelności dokonuje się na piśmie w dwóch egzemplarzach.

⁵⁰ A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *op. cit.*, s. 630.

jednak pewne elementy kontrydiktoryjności. Konflikt w ramach postępowania nie przebiega wyłącznie pomiędzy dłużnikiem a wierzycielami, ale może mieć miejsce pomiędzy wierzycielami. W Pr. upadł. (art. 256) przewidziano możliwość kwestionowania przez wierzycieli roszczeń innych wierzycieli poprzez wniesienie sprzeciwu od uznania niektórych wierzytelności na liście wierzytelności⁵¹. W postępowaniu upadłościowym znajduje także zastosowanie, omówiona wcześniej w odniesieniu do postępowania restrukturyzacyjnego, zasada nadrzędności zbiorowego interesu wierzycieli, a także zasada szczególnej ochrony interesów wierzycieli rzeczowych i słabszych.

W postępowaniu upadłościowym, jako postępowaniu cywilnym, obowiązują także zasady szybkości i ekonomiki postępowania (np. dopuszczalność uproszczonych wniosków o otwarcie postępowania upadłościowego w razie umorzenia postępowania restrukturyzacyjnego), omówiona już wcześniej zasada jawności, a także zasada formalizmu procesowego (rygoryzm postępowania)⁵².

4. Podsumowanie

Postępowania restrukturyzacyjne oraz postępowanie upadłościowe zaliczane są do prawa handlowego *sensu largo*. Aktami normatywnymi je regulującymi są przede wszystkim Pr. restr. i Pr. upadł. Mimo iż postępowania te wspólnie tworzą tzw. prawo o niewypłacalności, ich cele są zgoła odmienne – celem restrukturyzacji jest przede wszystkim uratowanie przedsiębiorstwa podmiotu niewypłacalnego lub zagrożonego niewypłacalnością, w postępowaniu upadłościowym celem nadrzędnym jest natomiast zaspokojenie wierzycieli w jak najwyższym stopniu. Zachowanie przedsiębiorstwa dłużnika staje się celem drugorzędnym, realizowanym „jeśli racjonalne względy na to pozwolą”. Postępowania te oparte są na określonych zasadach, stanowiących nośnik wartości chronionych przez prawodawcę. Zastosowanie znajdują zasady wyrażone w prawie międzynarodowym i unijnym (w tym przede wszystkim zasada równości), zasady konstytucyjne (m.in. również zasada równości, ale także zasada legalizmu, zasada praworządności, zasada sprawiedliwości społecznej), wiodące w ramach prawa handlowego wartości ekonomiczne, zasady ogólne postępowania cywilnego, ale także naczelne zasady wyrażone wprost w ustawach regulujących przedmiotowe postępowania i tylko dla nich właściwe. Zasady te stanowią swego rodzaju filary, przyświecając całości toczących się postępowań. Stąd szczególna jest waga zagadnień poruszanych w niniejszym opracowaniu, nie sposób bowiem efektywnie rozpatrywać szczegółowych zagadnień, czy to z zakresu prawa restrukturyzacyjnego, czy prawa upadłościowego, bez znajomości

⁵¹ F. Zedler, *op. cit.*, s. 48.

⁵² A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz (red.), *op. cit.*, s. 629-631.

naczelnych zasad, na których się opierają. Uwzględnienie zasad ogólnych niezbędne jest zarówno w procesie stanowienia prawa, jak i przy interpretowaniu wszystkich obecnych regulacji prawnych z zakresu prawa insolwencyjnego. Wszystkie przepisy wprowadzane do systemu prawnego w drodze nowelizacji ustaw regulujących postępowania, które są przedmiotem niniejszego opracowania, muszą odpowiadać wymogom i nie stać w sprzeczności z zasadami ogólnymi. Rola tych zasad jako filarów, uzasadnień aksjologicznych, podstaw postępowania i dyrektyw działania organów w toku całości toczących się postępowań restrukturyzacyjnych i upadłościowego, sprawia, że ich znajomość i respektowanie jest niezbędne w działalności prawotwórczej oraz praktyce prawniczej, a także dla właściwego zrozumienia i interpretacji przepisów przez przedstawicieli doktryny. Badania szczegółowych regulacji normatywnych z zakresu polskiego prawa insolwencyjnego, dla swojej kompleksowości, winny być rozpoczęte od ich wykładni z perspektywy właśnie zasad ogólnych.

Bibliografia

Akty prawne

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która stanowi załącznik do Traktatu z Lizbony zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz. U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz. U. z 2019 r., poz. 243 ze zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2019 r., poz. 1460 ze zm.).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2019 r., poz. 1145 ze zm.).

Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz. U. z 2019 r., poz. 498 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 grudnia 2018 r. o Krajowym Rejestrze Zadłużonych (Dz. U. z 2019 r., poz. 55 ze zm.).

Orzecznictwo

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 lipca 2012 r., P 24/10, OTK ZU 7A/2012, poz. 79.

Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 września 1996 r., K 10/96, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B13DE200D4> [dostęp: 23.11.2019].

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2017 r., II CSK 236/16, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx?ItemID=13012&ListName=Orzeczenia3&FormaOrzeczenia=wyrok+SN&Izba=Izba+Cywilna [dostęp: 23.11.2019].

Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 27 lipca 2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421.

Literatura

Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2010.

Boć J. (red.), *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, Wrocław 1998.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011.

Gil I., *Prymat postępowań restrukturyzacyjnych przed postępowaniem upadłościowym*, [w:] I. Gil, J. Kruczałak-Jankowska, E. Marszałkowska-Krześ, A. Machnikowska (red.), *Postępowanie upadłościowe. Współczesne problemy stosowania*, Warszawa 2019.

Hrycaj A., *Prawo i postępowanie restrukturyzacyjne*, Warszawa 2019.

Hrycaj A., Jakubecki A., Witosz A. (red.), *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe*, Warszawa 2016.

Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego, t. I. Komentarz do art. 1-729*, Warszawa 2017.

Janda P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2017.

Jodłowski J., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Reich Z., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016.

Machowska A. (red.), *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. Zagadnienia praktyczne*, Warszawa 2016.

Torbus A., Witosz W., Witosz A.J., *Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2016.

Zedler F., *Zarys prawa upadłościowego*, Warszawa 2016.

Źródła internetowe

Serwis internetowy Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekt-krajowy-rejestr-zadluzonych-krz> [dostęp: 23.11.2019].

Serwis internetowy Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://www.rpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna/art-32-rownosc-i-zakaz-dyskryminacji> [dostęp: 23.11.2019].

